

SvD

FOTO: ADAM IHSE, CASPER HEDBERG & SCANPIX

I Stureby, Borås och Sjöbo har tre tonårsflickor dödats denna sommar, och i samtliga fall misstänks tonårskillar vara förövare. Sådana död är mycket sällsynta och föregås oftast av en serie olyckliga omständigheter. Men förövarens psyke och bakgrund spelar också stor roll säger forskningen.

Bisarr logik när unga dödar unga

Publicerad: 18 augusti 2009, 17.00. Senast ändrad: 19 augusti 2009, 09.09

TONÅRSDÅD. Idag inleds rättegången i Sturebyfallet där en 16-årig pojke dödade en 15-årig flicka. En annan flicka misstänks ha övertalat honom att begå dådet. Hur kan sådant ske? Och kan man ana något i förväg? Nej, svarar experterna, men man kan vara uppmärksam på riskfaktorer. Det är sällan "vem som helst" som dödar.

På kort tid har tre tonåriga flickor dödats – och i samtliga fall misstänks tonåriga pojkar för att ha mördat dem. Det är med fasa som man läser om makabra detaljer och hör om delvis obegripliga motiv. Man undrar: Hur är de här killarna funtade egentligen?

Ingen kan förstås med säkerhet ännu uttala sig om det psykiska tillståndet hos just de här tre misstänkta förövarna. Och begärs det ingen rättspsykiatrisk undersökning i något av fallen får allmänheten aldrig veta det. Men hur brukar det se ut när liknande död begås?

Läkaren Clara Gumpert, som är verksam vid sektionen för rättspsykiatri på Karolinska institutet, har tidigare jobbat nästan tio år på behandlingshem för svårt kriminellt belastade ungdomar. Jag frågar henne om man kan känna på sig att något är fel när man träffar unga mördare?

– Det kanske man kan, men då ska man verkligen stanna upp och granska sin egen känsla. Forskning har visat att även erfarna psykiatrer oftast ställer fel diagnos efter ett kort möte med en patient. Det har visat sig att deras gissningar inte varit bättre än slumpen. Det är lätt att överskatta en persons farlighet, därför att man kanske själv blir rädd, eller underskatta den, därför att personen i fråga är trevlig och samarbetsvillig.

Hon säger att det finns metoder med vilka man kan förutse våldsbrott med ganska god säkerhet. Då krävs det dock återkommande möten med individen. Fast mord kan man nästan aldrig förutse. Det är först i efterhand som man kan se ett slags logik, även om den kan vara bisarr.

– Man får inte glömma att det inte bara handlar om individ, utan också om situation. Nästan vem som helst kan döda under mycket pressade förhållanden. Många gånger rör det sig om en serie olyckliga omständigheter.

Gruppsyck kan innebära att man gör saker som man annars aldrig skulle göra. Väldigt starka känslor, ofta sådana som har med kärlek att göra, kan medföra att det normala omdömet grumlas. Och inte sällan finns alkohol och andra förnuftsberövande droger med i bilden.

Kan ett negativt gruppsyck uppstå även om det bara rör sig om två personer, som i det tragiska Sturebyfallet? Ja, det menar Niklas Långström, chef för Centrum för våldsprevention vid Karolinska institutet.

–Två personer i en intensiv relation där starka känslor är i omlopp kan gå in i ett slags ”bubbla” där de skapar sin egen värld. Den enes missuppfattningar och feltolkningar kan tas över av den andre och vridas än mer. Paret kan uppleva samma utanförskap gentemot omgivningen som medlemmar i kriminella gäng. Man påverkas knappt av något utanför bubblan.

Samtidigt är det mycket ovanligt att ”vem som helst” utövar dödligt våld. I forskarvärlden talar man om riskfaktorer som på ”gruppnivå” ökar risken för brott – tillhör en individ en viss grupp är alltså risken större att denne begår brott.

Precis som för de flesta brott har den socioekonomiska bakgrunden viss betydelse. Att växa upp i en socialt utsatt miljö ökar risken, än mer om föräldrarna själva är kriminella eller missbrukare. Likadant är det om man själv erfarit övergrepp, eller om man har kriminella kamrater som accepterar eller uppmuntrar våld.

Men individuella psykologiska riskfaktorer, som impulsivitet och irritabilitet är också viktiga, liksom attityder som stödjer våldsanvändning. I en översikt av internationell forskning, som Niklas Långström gjorde 2008, fanns ett klart samband mellan allvarliga brott bland unga och psykisk ohälsa. Psykoser var tio gånger vanligare bland unga lagöverträdare jämfört med ungdomar i den allmänna befolkningen. Depressioner och adhd var två till fem gånger vanligare.

–Det betyder förstås inte nödvändigtvis att psykiska störningar och sjukdomar är den direkta orsaken till kriminalitet, utan snarare att störningarna hos unga måste upptäckas och behandlas. Annan forskning visar att biologisk sårbarhet, svåra familjekonflikter och missbruk av alkohol eller droger ofta är underliggande orsaker både till psykiska problem och till allvarlig kriminalitet.

När det gäller enskilda människor är det svårt att säkert fastställa orsakerna till våldsbeteende. Flera av de forskare jag talar med lyfter fram personlighetsdrag som ett utagerande beteende, svårigheter att hantera ilska, lättkränkthet, paranoida drag – man upplever omvärlden som ett hot, att de är ute efter en – och empatistörningar som faktorer som påtagligt ökar våldsriskan. Ju fler sådana drag, desto större risk att hamna i våld samma situationer eller bråk. Det är tendenser som kan visa sig tidigt i livet, inte sällan redan i förskoleåldern.

Men, som Clara Gumpert uttrycker det, för att kunna göra sig skyldig till mord eller dråp måste ett antal gränser passeras. Det sker knappast om inte ett flertal faktorer samverkar på ett olyckligt sätt i en viss situation. En person som har problem med sin ilskekontroll, det svartnar lätt för hans ögon, kanske har hamnat i stark affekt. Är han då under drogpåverkan och utsatt för ett gruppsyck är det möjligt att alla spärrar släpper. Allt går överstyr.

Samtidigt kan man inte frångå att viljan, hur svag den än är, också spelar en roll. Såvida vi inte är helt förvirrade av en psykos är vi ansvariga för våra handlingar.

–Vid många mordfall kan man se att det inte bara funnits en, utan flera möjligheter, att kliva av och backa ur.

ANDERS HAAG
08-13 51 92
anders.haag@svd.se
Fler artiklar | [Blogg](#)

FOTO: OLLE SPORRONG

Niklas Långström, chef, centrum för våldsprevention Karolinska institutet

Clara Gumpert, Chef, sektionen för rättspsykiatri Karolinska institutet.

Tre fall i sommar

6 juni: En 15-årig flicka dödas i Stureby i Stockholm. En 16-årig pojke och hans 16-åriga flickvän har åtalats för mord och anstiftan till mord.

3 augusti: En 19-årig flicka dödas utanför Sjöbo. En ung anhörig är häktad.

9 augusti: En 17-årig flicka hittas död i Sparsör utanför Borås. En tonårig pojke har häktats.